

HİTİT UYGARLIĞI KÜLTÜREL UNSURLARININ PLASTİK BİR DİL OLARAK YENİDEN YORUMLANMASI

Naile ÇEVİK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

naiesalman@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-6448-1534>

Atf

Çevik, N. (2022). Hitit Uygarlığı Kültürel Unsurlarının Plastik Bir Dil Olarak Yeniden Yorumlanması. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 12 (4), 1079-1091.

ÖZ

İnsanlığın antik dönemden günümüze kadar varlığını sürdürdüğü zamanlarda kendine ait toplumsal bir yapıdan ve buna bağlı olarak kültürel bir anlayıştan söz etmek mümkündür. Avcı-toplayıcı konumdan modern yaşam koşullarına sahip olan insanlar öncelikli sorunsalları olan sığınma ve barınma koşullarını sağladıktan sonra ortaya koyduğu kültür ile tanımlanmaktadır. Kültürel unsurların varlığı bireysel ve toplumsal anlamda kimlik ve aidiyet kavramlarını da içinde barındırmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde tarih sahnesinde kültürel olarak oldukça önemli bir yere sahip olan Hitit Uygarlığı'na ait üretimler dikkat çekicidir. Hitit kültürünün yeni bir perspektif ile ele alınarak incelenmesi ve bu süreçte sanatçının günümüz teknikleriyle kendi farkındalığını ortaya çıkarmasına olanak sağlayan bu çalışma kültürün yaşatılması ana hedefine odaklanmaktadır. Güçlü ve köklü bir kültürel yapıya sahip olan Hitit Uygarlığı'nın kültürel hafıza ve miras bağlamındaki önemi farklı disiplinlerden gelen Tülay Candemir, Ilgaz Özgen Topcuoğlu, Erdiñç Bakla, Özdemir Yemenicioğlu ve Meryem İcenli gibi sanatçıların üretimlerinde de yer almaktadır. Çalışma kapsamında son olarak Hitit Uygarlığı'nın kültürel unsurlarını Naile Çevik'in linol baskı, gravür, kolaj, dijital müdahale, elle çizim ve mürekkep gibi farklı tekniklerin birlikte kullanımı ile yeniden yorumladığını görmekteyiz. Sanatçının oluşturduğu bu özgün bireysel uygulamalar, kaynağı Hitit Uygarlığı'ndan beslenen bir ilhamın günümüz sanatında konumlanmasının yanı sıra geleceğe taşınmasına da olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Hitit Uygarlığı, Çağdaş Sanat.

THE CULTURAL ELEMENTS OF THE HITITE CIVILIZATION REINTERPRETATION AS A PLASTIC LANGUAGE

ABSTRACT

It is possible to talk about a social structure of its own and, accordingly, a cultural understanding when humanity has existed from ancient times to the present. People who have modern living conditions from a hunter-gatherer position are defined by the culture they reveal after providing their priority problems of shelter and accommodation. The existence of cultural elements also includes the concepts of identity and belonging in the individual and social sense. When evaluated from this point of view, the productions of the Hittite Civilization, which has a very important cultural place in the historical scene, are remarkable. This study, which allows the artist to examine the Hittite culture with a new perspective and to reveal his own awareness with today's techniques in this process, focuses on the main goal of keeping the culture alive. The importance of the Hittite Civilization, which has a strong and deep-rooted cultural structure, in the context of cultural memory and heritage is also included in the productions of artists from different disciplines such as Tülay Candemir, Ilgaz Özgen Topcuoğlu, Erdiñç Bakla, Özdemir Yemenicioğlu and Meryem İcenli. Finally, within the scope of the study, we

see that the Naile Çevik reinterprets the cultural elements of the Hittite Civilization with the use of different techniques such as linoleum printing, engraving, collage, digital intervention, hand drawing and ink. These unique individual applications created by the artist allow an inspiration fed by the Hittite Civilization to be positioned in today's art as well as to be carried to the future.

Keywords: *Culture, Hittite Civilization, Contemporary Art.*

GİRİŞ

Anadolu toprakları bulunduğu konum ve coğrafi özellikleri bakımından hem birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış hem de çok katmanlı zengin bir kültürel yapıya olanak sağlamıştır. Bu zengin topraklar, kültürolojik olarak birçok uygarlığın değerlerinin oluşmasına zemin hazırlamasının yanı sıra bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında da oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Bu kültürel deneyim bağlamında değerlendirildiğinde, M.Ö. 2500-2000/1700 tarihleri arasında Anadolu'da yaşamış olan Hatti Uygarlığı, Anadolu topraklarında varlığını sürdürmüş ve antik uygarlıklar arasında oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.

Hitit Uygarlığı'nın tarih sahnesinde görülmeye başlaması M.Ö. 1600'lü yıllarda Hatti beyliklerinin ele geçirilmesi ile gerçekleşir. Bu iki birbirinden farklı uygarlık aynı topraklar üzerinde yaşamlarını sürdürmesinin bir sonucu olarak yaşantıları birbirine benzemiştir. Bu durum, kültürlerin etkileşim halinde ve birbirinin devamı niteliğinde olması biçiminde açıklamak mümkündür. Bugün tarih sahnesinde Hitit Uygarlığı'na ait olduğunu düşündüğümüz birçok geleneğin Hattiler'de de olduğu bilinmektedir. Böyle bir kuruluş hikâyesi ile Hitit Uygarlığı, farklı ırktan insanların yaşadığı, farklı dillerin paylaşıldığı çok uluslu bir uygarlık olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde, yaşam stili, yönetim şekli, inançları ve sanat eserleri ile Hititler sahip çıkılması gereken bir mirasın yaratıcıları olarak günümüz bilim/sanat insanlarına ilham kaynağı olmaktadır.

Bu araştırma nitel bir araştırmadır. Araştırmanın birinci bölümünde veri toplama yöntemi olarak Hitit Uygarlığı kültürel unsurlarının araştırılmasına yönelik doküman analizi (literatür tarama) kullanılmıştır. İkinci bölümde, araştırma sırasında Tülay Candemir, Ilgaz Özgen Topcuoğlu, Erdiç Bakla, Özdemir Yemenicioğlu ve Meryem İçenli gibi sanatçıların Hitit Uygarlığından esinle ürettiği eserlere ulaşılmıştır. Üçüncü bölümünde ise araştırmacının kendisi tarafından Hitit Uygarlığı kültürel unsurlarının yeniden yorumlanmasına yönelik bulgular yer almaktadır. Elde edilen bu bulgular betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilerek sonuca ulaşılmıştır.

KÜLTÜREL BİR MİRAS OLARAK HİTİT UYGARLIĞI ÜZERİNE

Son dönemlerde Anadolu'nun yerli halkları olabileceği ihtimali üzerinde durulan ve Anadolu'ya geldikleri yer/zaman günümüzde bilimsel olarak kanıtlanamayan ve varlıkları M.Ö. 19. yüzyıla kadar inen Hititler, Hattileri (Anadolu'nun yerli halkı olarak kabul görmüş) özümsemişler ve bu topraklarda ilk defa siyasi birliği sağlayarak imparatorluk kurmuşlardır (Turgut, 2013: ii). Günümüzde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda haklarında çokça bilgi edinmemize rağmen Hititlere ait gizemini koruyan birçok konu vardır. Köprülü'ye göre; nereden geldikleri hakkında suskun olan Hititler, kökenleri hakkında açık ve kesin bilgiler vermezler. Araştırmalar sonucunda Orta Anadolu kavmi olduğu anlaşılan Hititlerin, çağdaşı olan uygarlıklarla boy ölçüşebilecek niteliklerde büyük bir imparatorluk kurduğu bilinmektedir (Köprülü, 2012: 247).

Her milletin kendisine ait bir mitolojisi vardır. İnanış ve yaşama biçimleri ile şekillenen bu mitolojiler iç ve dış etkenler ile farklılaşabilmektedir. Kafkasya üzerinden Anadolu'ya göç etmiş bir Hint-Avrupa kavimi olarak tanımlanan Hititler Çağlayan'a göre; Anadolu'ya gelip yerleşik hayata geçmeden önce göçebe yaşayan ve dolayısıyla hayvancılıkla uğraşan bir toplumdur. Bu sebeple dini görüşleri basit ve günlük hayatlarının sınırlarını aşan konularla ilgilenmemişlerdir. Anadolu ve yakın çevresinde yerleşik düzene geçmelerinin ardından kendilerine göre çok ileri bir din ve mitoloji kavramı ile karşılaşınca,

ister istemez bunun etkisine girmişlerdir (Çağlayan, 2017: 29). Bu etkinin o dönemde Anadolu'da yaşamını sürdüren Hattilerden kaynaklı olduğu düşünülebilir.



Şekil 1. *Tanrı Şarruma'nın Kral Tudhaliya'yı Kucaklama Sahnesi*

Kaynak: Öz (2015).

Şekil 2. *Boğazköy Dağ Tanrısı Heykelciği*

Kaynak: Köprülü (2012).

Kendilerini “Bin Tanrılı Halk” olarak adlandıran Hititler, fethettikleri yerlerin kültürel özelliklerini aldıkları gibi tanrıların da mitolojilerine eklemişlerdir. Boğazköy’de gerçekleştirilen kazılarda birçok tapınak yapısının ortaya çıkarılması bu açıdan dikkat çekicidir (Demirci ve Falay, 2016:36). Hitit Medeniyetinde Din Anlayışı Üzerine Bir Değerlendirme isimli çalışmasında (2019) Kayaöz, Hititlerin inanç yapılarının genellikle günlük yaşantılarında tanrılar tarafından yönetildiklerine inanmaları durumuna dikkat çekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Hititler, teokratik bir inanç dünyasında yaşamlarına yön vermektedirler (Şekil 1 ve 2). Yapılan arkeolojik kazılarda bulunan heykel ve kabartma gibi sanatsal üretimlerinin çoğunda tanrı tasvirlerinin olması bu bağlam ile anlam kazanmaktadır.

Günümüzde Hititlere ait en önemli bilgilere Başkent Hattuşa’da (günümüzde Çorum ili Boğazköy çevresi) yapılan arkeolojik kazılardan ulaşmaktayız. Gerçek’e göre (2020:1) Arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmalarında tespit edilen pişmiş toprak, metal, taş malzemelerle beraber orthostat, stel, kaya anıtları üzerindeki tasvirler ve yazıtlar, Hitit Uygarlığı’nın tanınmasında önemli katkılar sağlamışlardır.



Şekil 3. *Kadeş Antlaşma Metni'nin Kopyası*

Kaynak: Öz (2015).

Şekil 4. *Hitit Türü Dinsel Tunç Sancak, Hatti Sanatı Ürünü*

Kaynak: Çağlayan (2017).

Hititlerin siyasi tarihinde bilinen en önemli olaylardan birisi Kadeş Antlaşmasıdır (Şekil 3). Mısır Firavunu II. Ramses ile Hitit Kralı III. Hattuşili arasında yaklaşık olarak M.Ö. 1285 yılında yapılan savaş sonucunda, savaşın kazananı olmamış ve taraflar bu antlaşmayı kabul etmiştir. Dönemin diplomasi dili olan Akkadça yazılmış olan bu belge iki büyük devlet arasında imzalanmış ilk antlaşma olması bakımından günümüzde de oldukça önemli bir arkeolojik bulgu olarak değerlendirilmektedir (Öz, 2015: 112). Yiğit'in (2005: 79) Hitit yazısı üzerine yapmış olduğu çalışmasında Anadolu'nun yazıyla ilk kez M.Ö. 2. binyılın başlarında Asurlu tüccarların tuttıkları kayıtlar ile tanıştığından ancak daha sonra bunun Hititlere kadar devam etmediğinden söz etmektedir. Çalışmasında, Hititler'in göçebe bir yaşamdan yerleşik düzene geçme sürecinde kalıcı bir uygarlık oluşturmada yazıyı kullandıklarını ve kendisinden önceki kültürel değerleri benimseyerek sahip oldukları kültürün hep bir adım daha ileriye taşımakta kararlı oldukları şeklinde yorumlayabilmek mümkündür.

Güneş birçok uygarlıkta önemli bir simge konumundadır. Hititlerde Güneşin doğuşu kutsal bir olay olarak yorumlanmıştır. Hitit kralları gün doğumunda güneşe dönerek günlük dini törenlerini yapmışlardır ve Güneş Tanrıçası Arinna, özellikle bereketle ilişkilendirilmiştir (Eyuboğlu, 1981: 455; Uncu, 2013: 355-356). Bu noktada güneşi simgeleyen daire formu Hitit güneş kursları önemli ve üzerinde durulması gereken arkeolojik buluntular arasında yer almaktadır (Şekil 4). Güneş kursları ya da güneş sancakları, güneşi ifade eden dairesel biçimin etrafına yerleştirilmiş öğelerden oluşmaktadır. Örneğin; ses çıkarması için sallanan parçalar ve geyik, kuş, ağaç figürleri vardır. Ayrıca güneşi simgeleyen bu sancakların taht biçimindeki mobilyalara takılmasının yanı sıra dini törenlerde ve at koşum takımlarında kullanıldığı düşünülmektedir (Çağlayan, 2017: 146).



Şekil 5. Geyik Biçimli Gümüş Riton, M.Ö. 14-13. Yüzyıl

Kaynak: Gerçek (2020).



Şekil 6. Geyik Biçimli Gümüş Riton, Detay

Kaynak: Gerçek (2020).

Antik çağlarda hayvan başı ya da gövdesi ile tasvir edilen kaplar oldukça yaygın olarak kullanılmaktaydı. Riton adı verilen bu özel kaplar Hitit sanatında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Şekil 5-6'da yer alan görsellerde, Hitit maden sanatının önemli örneklerinden geyik biçimli bir riton örneğini görmekteyiz. Gümüşten yapılmış bu ince işçiliğe sahip nesnenin Tanrı ve Tanrıçalar için düzenlenen özel törenlerde kullanıldığı düşünülmektedir. Riton üzerine araştırma yapan Muscarella, Darga ve Benzel'den aktaran Gerçek'e (2020: 133) göre iki parça halinde yapılmış olan bu gümüş riton, baş ile protom kısmın bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur ve ekleme yeri ayrı yapılan bezekli bir şeritle kapatılmıştır. Geyiğin içi boş olan boynuzları ve kulakları ayrı olarak yapıp ritonun üzerine sonradan eklenmiştir. Geyiğin gözleri, kaşları ve eklem yerini kapatan şeritteki kareler başka

bir malzemeyle kakma tekniği ile yapılmıştır. Ayrıca bu geyiğin gözleri belirgin gözyaşı kanallarına bağlanmış ve burun delikleri yüksek kabartma ve küçük ağız ise kazınmış bir çizgi ile gösterilmiştir.



Şekil 7. *Fırtına Tanrısı Tarhunza, 2,5 m., Yaklaşık Olarak M.Ö. 8. Yüzyıl Sonları, Adana Arkeoloji Müzesi*

Kaynak: Hittitemonuments (t.y).

Şekil 8. *Arinna'nın Güneş Tanrıçası ve Oğlu*

Kaynak: Öz (2015).

Hititlerde gelişmiş bir heykel sanatı anlayışı görülmektedir. Hatta Anadolu'da anıtsal denilebilecek heykeller Hititler ile başladığını söylemek mümkündür. Şekil 7'deki anıt heykel Fırtına Tanrısı Tarhunza'yı iki boğanın çektiği bir araba üzerinde ayakta dururken tasvir etmektedir (Hittitemonuments.com, t.y).

Bunun dışında Hitit kültüründe taş kabartmalar, madenlerden ve çeşitli taşlardan yapılmış heykeller oldukça yaygındır. Bu heykellerde genellikle tanrı ve tanrıçalar konu edilmektedir (Şekil 8). Hititlere göre heykeller mabetlerin en önemli demirbaşları olarak değerlendirilmektedir ve bu heykeller genellikle bronz, altın ve gümüş gibi madenlerden yapılmıştır. Ayrıca fildişi, dağ kristali ve lapis-lazuli gibi malzemelerinden yapılmış heykelciklere de rastlamak mümkündür (Özgül, 2008: 27). Yapılan kazılarda arkeolojik buluntu olarak ortaya çıkarılan Hitit heykellerinin ortak bazı duruş özellikleri de vardır. Öz (2015) bu durumu çalışmasında ayrıntılı bir biçimde açıklamaktadır;

Hitit heykellerinin duruş pozisyonları da hep bir kurala bağlıdır. Tanrı veya kral heykellerinde figürler bir şey taşısın veya taşınmasınlar, bir kolları biraz öne uzatılmış, diğer kolları ise göğüs hizasında yere paralel halde dururlar. Kraliçe veya tanrıça heykellerinde ise, bir kol öne uzatılmış ve yukarı doğru kıvrılmış olup, diğer kol ise tam öndedir. Hitit heykellerindeki figürlerin hepsinde eller yumruk halindedir. Birkaç anıt haricinde, Hitit heykellerinde önden tasvire rastlanmaz. Bunun nedeni figürlerin gözle görüldükleri biçimde değil, onlara göre ideal olan biçimleriyle tasvir edilmiş olmalarıdır. Bu düşünceyle, yüz her zaman profilden, gözler tam cepheden, göğüs ve vücudun üst bölümü önden, bacaklar ise yandan tasvir edilmiştir (Öz, 2015: 125).



Şekil 9. *Oniki Tanrı Kabartması, 13. Yüzyıl, Yazılıkaya*

Kaynak: Hittitemonuments (t.y).

Şekil 10. *Oniki Tanrı Kabartmasının Çizimi*

Kaynak: Öz (2015).

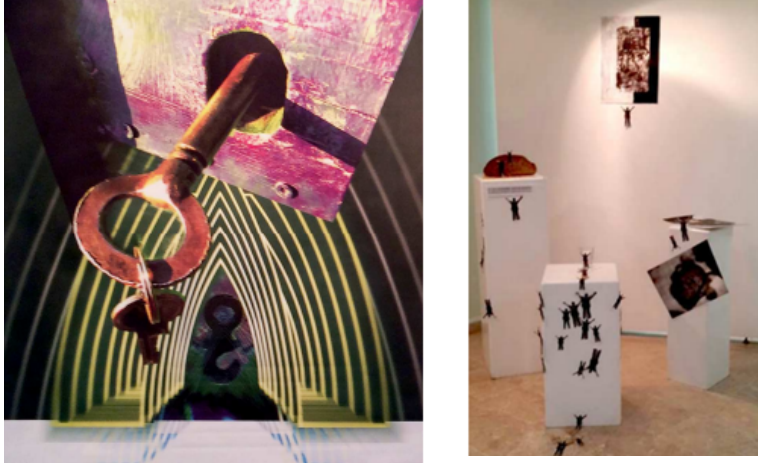
Günümüzde Çorum ilinde bulunan Yazılıkaya Hitit Kaya Tapınağı Hitit tanrılarına ait oldukça fazla sayıda rölyefin bulunduğu bir açık hava müzesi konumundadır. Bu alan, doğal kaya yapısı ile çevrelenmiş iki adet üstü açık odadan oluşmaktadır. Ana odanın (A Odası) kayalık duvarları çok sayıda Hitit tanrısının rölyefleri ile kaplıdır. Erkek tanrılar solda, tanrıçalar sağda, başı çeken ve karşı duvarın ortasında buluşan Fırtına Tanrısı Teşşub ile Güneş Tanrıçası Hebat'ı izler durumda tasvir edilmişlerdir (Hittitemonuments, t.y). Oniki Tanrı Kabartması Yazılıkaya Hitit Kaya Tapınağı'nda yer alan rölyeflerden birisidir (Şekil 9-10). Oniki askerin oluşturduğu bir manganın tasvir edildiği kabartmada, askerlerin duruş pozisyonları birbirinin aynısı olup sert adımlarla yürüme ifadeleri dikkat çekicidir. Asker veya Tanrı olarak adlandırılan figürlerin sol elleri boş olduğu halde yumruk biçimindedir ki bu birçok Hitit heykelinde görülen bir özelliktir (Öz, 2015: 127).

ÇAĞDAŞ SANATTA HİTİT UYGARLIĞININ ETKİLERİ

Sanat yaşamın kendisinden ilhamla ilerleyen bir alan olarak bütün uygarlıkların taşınmasında başat rol oynamaktadır. Günümüz sanat anlayışı içerisinde kültürel imgelerin sanatçılar tarafından benimsendiğini, bu imgelerin sanatçılara kendi tarzlarını ortaya koymada bir çıkış noktası olarak kaynaklık ettiğini sıklıkla görmekteyiz. Sanatçılar aracılığı ile geçmişe ait izler güncel sanat anlayışı içerisinde değişip/dönüştürülmekte ve geleceğe taşınmaktadır.

Tarihsel süreçte antik dönemden günümüze doğanın gizemine ait her türlü unsur günümüzün teknolojik olanakları ve bilimsel gelişmeler sayesinde mevcut gizemini korurken, sanatçılar için yeni anlatım olanaklarına dönüşerek devam etmektedir. Antik dönemden günümüze doğa-sanat ilişkisinde yer alan her türlü imge, sanata, sanatçıya ve sanat eserine yeni söylemler getirerek, izleyicinin alışıldık sınırlarını ya da sınırlılıklarını genişletmeye devam etmiştir (Çevik ve Bingöl, 2019: 33). Geçmişe ait her bir unsur günümüzün bilimsel ve teknolojik bakışı ışığında sanatçıların özgün anlatım biçimlerine dönüşmektedir. Sanatçılar tarafından oluşturulan her bir eser, geçmişin, bugünün ve geleceğin izlerini özünde/içinde taşımaktadır.

İçenli'ye (2019: 2) göre Hititlerin sanatı politik bir güç simgesi olarak görmeleri ve heykellerine kutsal anlamlar yüklemeleri, sanata büyük önem vermeleri ortaya özgün eserlerin çıkmasını sağlamıştır. Bu özgün eserler, günümüz sanatçıları için eşsiz birer ilham kaynağına dönüşmüştür. Bu araştırma kapsamında Hitit kültüründen esinlenerek özgün üretimlerde bulunan Tülay Candemir, Ilgaz Özgen Topcuoğlu, Erdiç Bakla, Özdemir Yemenicioğlu ve Meryem İçenli gibi sanatçıların özgün üretimleri incelenmiştir. Sanatçıların Hitit ana teması özelinde yer alan üretimleri eserlerindeki stil özellikleri, teknik ve uygulama biçimleri yorumlanmıştır.



Şekil 11. *Kilit I*, Tülay Candemir, Dijital Tasarım, 100x100 cm., 2016

Kaynak: Candemir ve Topcuoğlu (2016).

Şekil 12. *L-Yahut Meta?*, Ilgaz Özgen Topcuoğlu, Enstalasyon, 3 x 2,5 m., 2016

Kaynak: Candemir ve Topcuoğlu (2016).

2016 yılında “Yeni Gerçekçi Bakışla Çağdaş Sanat-Tasarımda Disiplinlerarası Bir Yaklaşım: Hititler ve Ritüelleri” isimli yürütülen proje kapsamında, kültürel miras ve belleğin önemli öğelerinden olan ritüeller/inançlar araştırılarak disiplinlerarası bir yaklaşımla yeniden yorumlanmıştır (Candemir ve Topcuoğlu, 2016: 632). Proje sonunda da disiplinlerarası üretimlerde bulunan sanatçılar ile Hitit Ritüelleri isimli karma bir sergi düzenlenmiştir. Bu proje kapsamında yer alan Tülay Candemir ve Ilgaz Özgen Topcuoğlu Şekil 11 ve 12’de yer alan eserleri ile proje sergisinde yer almışlardır. Sergide Tülay Candemir’in “Kilit I”, “Kilit II”, “Uyanış” biçiminde adlandırdığı çalışmalarını yer almaktadır (Bu makale kapsamında sanatçının Kilit I isimli çalışması ele alınmıştır); Candemir’in yorumu ile;

Proje kapsamında oluşturulan Telipinu’nun Kayboluşu adlı mitoloji örneğinden yola çıkarak, kullanılan semboller ve semboller fraktal bir düzlemde renklerin kontrast etkisinden faydalanılarak yorumlama ve kurgulama süreci izlenmiştir. Çalışma teknik olarak güncel bilgisayar teknolojileri ve araçlarıyla oluşturulmuştur. Hitit ritüellerindeki enerji frekanslarının fraktal geometrik sembollerin tekrarlarıyla, kavramsal boyutta somutlaştırılması, izleyiciye bu enerji boyutunun yansıtılması amaçlanmıştır (Candemir ve Topcuoğlu, 2016: 636).

Aynı projede yer alan Ilgaz Özgen Topcuoğlu’nun “L-Yahut Meta?” isimli çalışması ile ilgili yorumu ise şöyledir;

L-Yahut Meta?” isimli enstalasyonun çıkış noktası, Hititçede çözülen ilk sözcük olan “Şimdi ekmeği yiyeceksiniz, suyu ise içeceksiniz” sözcüğüdür. Ekmek ve su kelimelerinin bu sözcük içinde geçmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Kuşkusuz ekmek ve su doğanın, sosyo-kültürel yaşamın en önemli kaynakları ve öğeleri arasındadır. Ekmeğin özü olan buğday, ekmek, bir adet su bardağı, farklı boyutlarda fotokopi yoluyla çoğaltılan olan bir insan figürü ve sanatçının kendisine ait günümüzü yansıttığı düşünülen lekeli soyut kompozisyonundan oluşan bir resim, enstalasyonun parçaları olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada öncelikle tüm uygarlıkları etkileyen ekmek, su, insan üçlüsünün kavramsal boyutu ön plana çıkartılmak istenmiştir. Başlangıçta kutsal olan ve tarım kültürünün, emeğin ayrılmaz parçası olarak göstergesi olarak değerlendirebileceğimiz insan-ekmek-su üçlüsü, günümüzde birer tüketim nesnesine dönüşmüştür. Enstalasyonun ismi olan “L-Yahut Meta?”, eleştirel bir yaklaşımla bu dönüşüme gönderme yapmaktadır (Candemir ve Topcuoğlu, 2016: 641).



Şekil 13. *Hitit Güneş Kursu ve Ana Tanrıça Çalışması*, Erdiñç Bakla, Seramik.

Kaynak: Bakla (t.y.).

Şekil 14. *İsimsiz*, Özdemir Yemenicioğlu, Karışık Teknik.

Kaynak: Köken (2014).

Eserlerinde genellikle Anadolu Uygarlıkları'nı konu alan seramik/heykel sanatçısı Erdiñç Bakla, Hitit Uygarlığı'ndan esinle çalışmalar üreten bir diğer sanatçıdır. Hitit sanatının sadeliğinden etkilenen sanatçı farklı malzemeler ile soyut formlar çalışmaktadır. Anadolu Uygarlıkları çıkışlı çok sayıda kişisel sergi açan sanatçının eserlerine bakıldığında seramik bünyelerde fazla renk kullanımından kaçındığı ve oksitlerle renklendirdiği, mat görünümlü, dokulu yüzeylerin onun çalışmalarına hâkim olduğu gözlenmektedir. Birçok form ve teknik kullanan duayen sanatçı Erdiñç Bakla eserlerinde seramik çamurunun dışında metal ve mermer gibi farklı malzemelere de yer vermektedir (İçenli, 2019: 56).

Sanatçı Özdemir Yemenicioğlu'da Anadolu'nun zengin kültürel değerlerinden beslendiğini ifade ederek özellikle Anatanrıça figürlerinden etkilendiğini ifade etmektedir. Sanatçının, resimlerinde kullandığı daire formları aracılığı ile Hitit mühürleri ve güneşi ile de biçimsel bir ilişki kurduğu görülmektedir. Daire formlarının yanı sıra, boğa ve geyik figürlerini de kullanan resimlerinde, deforme edilmiş yüzeyler üzerine kalın boya kullanımı aracılığı ile rölyef etkisi yaratmayı tercih etmektedir (Köken, 2014: 67-68).



Şekil 15. *Güneş Kursu ve Hiyeroglif Yazıların Seramiğe Aktarımı*, Meryem İcenli, Serbest Şekillendirme, 50x30x7 cm., 2016

Kaynak: İcenli (2019).

Şekil 16. *Güneş Kursu Formunun Seramiğe Aktarımı*, Meryem İcenli, Serbest Şekillendirme ve Cam Eritme, 35x25x25cm., 2016

Kaynak: İcenli (2019).

Hatti ve Hitit Uygarlıklarının hem kültürünü hem de sanat anlayışlarını araştırmış ve bu konu üzerine akademik çalışmalarda bulunmuş olan, Meryem İcenli seramik bünyelerde Hitit Güneş Kursu'nu oyma yöntemi ile şekillendirilmiştir. Güneşin etrafını saran halka Beylikler Dönemi'nde yaygın olarak kullanılan bir imge olmasının yanı sıra kahverengi tonu elde etmek için kırmızı çamur ile astarlanmış ve üzerine Hitit hiyeroglif yazılarından parçalar seçilerek kazıma yöntemi ile bu halka üzerine aktarılmıştır. Kaide kısmında yer alan üçgen oymalar hem güneş formunu hem de çivi yazısını betimlemektedir (Şekil 15-16) (İcenli, 2019: 76).

HİTİT UYGARLIĞI KÜLTÜREL UNSURLARININ YENİDEN YORUMLANMASINA YÖNELİK BİR UYGULAMA

Araştırmanın bu bölümünde sanatçı/akademisyen Naile Çevik'in Hitit Uygarlığı'na ait kültürel unsurlardan hareketle ortaya koyduğu eserler incelenmektedir. Çevik, Hacettepe Üniversitesi seramik bölümü mezunudur. Baskıresim ile de yakından ilgilenen sanatçı disiplinler arası bağlamda üretimlerde bulunmaktadır. Daha önce Hacılar Antik yerleşkesinde bulunan seramik bezemelerinden etkilenerek yapmış olduğu "Etkileşim" (Şekil 17) serisi sanatçının geçmiş kültürlerle dair ilgisinin temellendiği çalışmalarındandır. Şekil 18 sanatçının Selçuklu motiflerinden esinlenle yapmış olduğu son dönem çalışmaları arasında yer almaktadır. Gravür baskı tekniği ve seramiğin birlikteliğini yansıtan sanatçı bu eserinde "yaşama dair söylemlere" odaklanmaktadır.



Şekil 17. Naile Çevik, *Etkileşim VII, Sır Pişirimi* 75x75x20 cm., 2009

Kaynak: Sanatçının arşivinden.

Şekil 18. Naile Çevik, *İsimsiz, Karışık Teknik (Seramik-Gravür)*, 35x50 cm., 2016

Kaynak: Sanatçının arşivinden.

İlk çağ Anadolu uygarlıklarından Hitit kültürünün ve sanatsal biçimlerinin zengin kültürel mirası sanatçılara esin kaynağı olmaya devam etmektedir (Ağırlar, 2019: 94). Çalışmalarında kültürel imgelerin çağdaş yorumu üzerine çalışan akademisyen/sanatçı Naile Çevik'in bu araştırma kapsamında ele alınan Hitit Serisi'nde linol baskı, gravür, kolaj, dijital müdahale, elle çizim ve mürekkep gibi farklı teknikleri bir arada kullanarak çok katmanlı bir yapı kurguladığını görmekteyiz.

Naile Çevik, Şekil 19 ve 20'de Yazılıkaya Hitit Kaya Tapınağı'nda yer alan duvar kabartmalarından esinlenmiştir. Bu kabartmaları, dönemin insanların kendilerini ifade etme biçimi olarak da değerlendirmek mümkündür. Şekil 19'de kompozisyonun sol tarafında ve Şekil 20'de ise alt tarafında stilize edilmiş çivi yazıları kullanılmıştır. Boşluk/doluluk sanatsal düzenleme öğeleri bakımından değerlendirildiğinde oldukça önemlidir. Dolu alanlar, boş alanları tamamlarken, tüm mekânı bir bütün olarak oluşturmaktadır (Bingöl ve Durlu Özkaya, 2020: 180).



Şekil 19. Naile Çevik, *Hitit Serisi I, Karışık Teknik*, 40x40cm., 2022

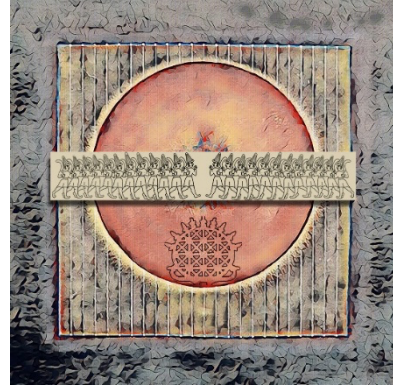
Kaynak: Sanatçının arşivinden.



Şekil 20. Naile Çevik, *Hitit Serisi II, Karışık Teknik*, 35x50cm., 2022

Kaynak: Sanatçının arşivinden.

Naile Çevik'in kompozisyonlarında üst kısımda yer alan boşluklar alt alana yayılan dolu elemanları dengeleyerek kompozisyona nefes aldirmakta ve görsel etkiyi kuvvetlendiren bir tasarıma dönüştürmektedir. Çevik, üretimlerinin çoğunda kent, insan, ev kavramlarına odaklanmakta ve bu temalar ışığında tasarımlar gerçekleştirmektedir. Neolitik Çağ'dan Sanayi Devrimi'ne kadar ve günümüze kadar değişen ve gelişen kent formları aracılığı ile insanların yaşam koşullarının yansımalarına olanak tanıyan eserler ortaya koymuştur (Bingöl ve Çevik, 2020: 323). Eserlerinde Hitit tapınaklarındaki duvar resimlerinden esinlenerek o dönemde yaşayan insanları ve kültürel unsurlarını günümüz teknolojisi ve üretim biçimleri ile yeniden hatırlatmakta ve insanlığın gelişen/değişen sürecine dikkat çekmektedir.



Şekil 21. *Hitit Serisi III, Naile Çevik, Karışık Teknik, 40x40cm., 2022*

Kaynak: Sanatçının arşivinden.

Şekil 22. *Hitit Serisi IV, Naile Çevik, Karışık Teknik, 40x40cm., 2022*

Kaynak: Sanatçının arşivinden.

Bu iki çalışma geçmişte duvarların kültürel bir unsur olarak kullanılması durumunu günümüzde kâğıt (düzlem) aracılığı ile ifade etmek biçiminde tanımlamak mümkündür. Şekil 21 ve 22'de zeminde yer alan biçimler, dönemin mimari yapı planı görsellerinin dizilimlerinden oluşturulmuştur. Şekil-zemin ilişki bakımından yorumlanan bu katmanlı durum bir anlamda yer altı katmanlarından çıkarılan arkeolojik buluntuları da anlamsal olarak içinde barındırmaktadır. Plastik sanatlarda değişen kurgular Çevik'in eserlerinde mekânsal boyutta bir görünürlük kazanmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, ev kavramı çerçevesinde üretilen çalışmalar gelecekte de birçok sanatçı için ilham kaynağı olacaktır (Pazarlıoğlu Bingöl ve Çevik, 2020: 625).

Şekil 21 ve 22'de yer alan kompozisyonlarda ise dünyanın daire olan formuna odaklanan Çevik, bu çalışmalarda Yazılıkaya Hitit Kaya Tapınağı'nda bulunan Oniki Tanrı Kabartması'nda yer alan figürleri kullanmıştır. Şekil 21'da tek sıra dizilim biçiminde kullanılan bu kabartma Şekil 22'de karşılıklı olmak koşulu ile iki sıra dizilim şeklinde kompoze edilerek kullanılmıştır. Öz'e göre (2015:102) Hatti dinsel törenlerinde kullanılan sancakların çoğu tunçtan yapılmıştır. Sancakların çoğunda görülen ve onu çevreleyen çember gökyüzünü simgeler ve çemberin iki yanındaki boynuzlar ise dünyayı taşıdığına inanılan öküzün boynuzlarını simgelemektedir.

Özellikle Şekil 21 ve 22'de yer alan kompozisyonlarda Naile Çevik, antik dönemlerden arkeolojik belge ve buluntular olarak günümüze ulaşan bu tunç sancakları kültürel bir unsur olarak bu kompozisyonlarda kullanmıştır. Ayrıca Şekil 20'da yer alan kompozisyonun zemini sancaktan alınan detay aracılığı ile oluşturulmuştur.

SONUÇ

Uzun yıllar Anadolu topraklarında varlığını sürdüren Hitit Uygarlığı çok kültürlü yapısı ile günümüze kadar arkeolojik belgeler aracılığı ile aktarılmıştır. Bu yapı bağlamında, Hitit Uygarlığı kendisinden önce yaşamış uygarlıkların değerlerini benimseyerek geçmiş ile bağlarını kurmuş ve onların kültürlerini, dillerini ve hatta tanrılarını dahi kendi inanç sistemlerine eklemiştir. Bu uygarlığın, kültürel unsurlara verdiği önem, sanat eserlerine de yansiyarak günümüze kadar farklı malzeme ve şekillerde ulaşmıştır. Güneş kursları, ritonlar, rölyefler ve anıt heykeller gibi farklı sahalarda üretimlerde bulunan Hitit Uygarlığı, sınırlılıklar nedeni ile bu araştırma kapsamına alınamayan daha birçok alanda kendi kültürel varlıklarını temellendirmiştir.

Sanata büyük önem veren Hititler günümüzde de birçok sanatçıya ilham kaynağı olmaktadır. Bu köklü uygarlık farklı sanatçılar tarafından farklı bakış açıları ile ele alınmış ve ortaya kültürel hafızaya etki edebilecek eserler çıkmıştır. Araştırma kapsamında incelenen Tülay Candemir, Ilgaz Özgen Topcuoğlu, Erdinç Bakla, Özdemir Yemenicioğlu, Meryem İçenli gibi sanatçıların eserleri Hitit Uygarlığı temelinde yapılmış ve bir anlamda bu uygarlığın günümüzde yeniden yorumlanmasına olanak tanımıştır. Hititler özelinde gerçekleştirilen bir proje kapsamındaki eserleri incelenen Tülay Candemir ve Ilgaz Özgen Topcuoğlu'nun eserlerinde, Hitit ritüel ve inançlarından esinlenilmiştir. Bu bağlamda, Candemir'in eserini mitolojik öğelerin/sembollerinin yeniden yorumlanması olarak değerlendirmek mümkündür. Ilgaz Özgen Topcuoğlu ise soyut bir söylemin somutlaştırılmış halini enstalasyon olarak izleyiciye sunar. Sanatçı, Hititçe'de çözülen ilk sözcük üzerine tasarladığı bu çalışma aracılığı ile günümüz tüketim kültürünü de eleştirir. Hitit uygarlığının soyut formlarından etkilenen Erdinç Bakla, güneş kursu ve kadın figürünü bağdaştırdığı seramik eserinde az renk ile doğal olan antik buluntulara/yapılara da bir göndermede bulunur. Sanatçının şekillendirdiği kadın formu hem geçmiş hem de günümüzdeki kadını kapsamaktadır. Sanatçı Özdemir Yemenicioğlu'da resimlerinde kullandığı daire formları aracılığı ile Hitit mühürleri ve güneşi ile biçimsel bir ilişki kurmaktadır. Seramik çalışmaları ile değerlendirilen sanatçı Meryem İçenli ise Hitit Güneş Kursu ve hiyeroglif yazılarından parçaları eserlerinde özgün biçimde yorumlamaktadır.

Akademisyen/sanatçı Naile Çevik, Hitit Serisi eserlerinde Yazılıkaya Hitit Kaya Tapınağı'nda yer alan duvar kabartmalarından esinlenmiştir. Sanatçı, Hitit uygarlığının farklı kültürlerin özelliklerine sahip olduğu çok katmanlı yapıya gönderme yaparak eserlerinde birçok farklı tekniği birlikte kullanmaktadır. Soyut formların Hitit figürleri ile aynı düzlemde baskın olmayan renk anlayışı ve tekniğin olanakları ile dengeli kurgulanması sanatçının geçmişe ait kültürel öğeleri günümüze taşımasının bir yöntemidir. Sanatçının bu üretimleri, bir yandan bize geçmişi hatırlatırken diğer yandan da tamamen günümüz sanatını yansıtır. Bu bağlamda, bir kültür olarak Hitit Uygarlığı Anadolu coğrafyasına ait olması özelinde Türk sanatı için oldukça önemli bir konumdadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, geçmişin korunması ve aidiyet duygularının bellek üzerinden desteklenmesi ancak sanatsal üretimler ile mümkün olmaktadır. Sanatçıların kültür imgelerini eserleri aracılığı ile yaşatmaları, gelecek kuşakların kendi kültürleri ile olan bağlarının güçlenmesine de olanak tanımaktadır.

KAYNAKÇA

Ağırlar, N. (2019). *Hitit seramik ve bezemelerinin Türk seramik sanat eğitimcilerinin yapıtlarına yansımaları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Bakla, E. (t.y.). Hitit Güneş Kursu ve Ana Tanrıça çalışması [Seramik].

https://sergirehberi.com/artist_detay.aspx?gecmis=1&a_id=1821&q1=-Gecmis-Sergiler&q=Erdinc-Bakla

Bingöl, M. ve Çevik, N. (2020). Çağdaş sanatta öznel bir deneyim; ütopaların bireysel yansımaları, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 26, 309-330.

- Bingöl, M. ve Durlu Özkaya, F. (2020). Gastronomi ve mutfak sanatları alanında temel sanat eğitimi uygulamaları. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, 6, 1, 175-192.
- Candemir, T. ve Topcuoğlu Özgen, Ü. I. (2016). Bir proje, bir sergi; Hitit ritüelleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, 44, 632-646.
- Çağlayan, N. H. Z. (2017). *Hitit uygarlığında semiyotik yaklaşımlar ve seramiklerin üzerine uygulanışı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Çevik, N. ve Bingöl, M. (2019). Çağdaş sanatta gökyüzü suretlerinin kozmik yansımaları. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 23, 33-58.
- Demirci, K. ve Falay, B. (2016). Ana hatlarıyla Hitit dini. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 20, 1, 35-60.
- Eyuboğlu Z. İ. (1981). *Anadolu Uygarlığı*. Der Yayınları.
- Gerçek, S. (2020). *Arkeolojik bulgular ve yazılı belgeler ışığında Hitit krallarının libasyon sahneleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.
- Hittitemonuments.com (t.y). Çineköy. <https://www.hittitemonuments.com/cinekoy/>.
- İçenli, M. (2019). *Hatti ve Hitit sanatında kullanılan sembol ve mühürlerin seramik sanatında estetik bir unsur olarak kullanımının araştırılması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi.
- Kayaöz, H. (2019). Hitit medeniyetinde din anlayışı üzerine bir değerlendirme. *Asia Minor Studies*, 7, 1, 106-114.
- Köken, M. (2014). *Hitit Uygarlığının Çağdaş Türk Resmine* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- Köprülü, G. (2012). *İnsan ve hayvan tasvirli eserler ışığında Hitit sanatının temel öğeleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Öz, N. D. (2015). *Yazmacılık sanatımız içinde Hitit eserlerinin yorumu* [Yayınlanmamış sanatta yeterlik eser metni]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Özgül, E. (2008). *Hitit Sanatı* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Pazarlıoğlu Bingöl, M. ve Çevik, N. (2020). Çağdaş sanatta bir ifade unsuru olarak kolaj üzerine bireysel söylemler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 36, 599-637.
- Turgut, H. M. (2013). *Hitit konutları* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Uncu, E. (2013). Mezopotamya, Anadolu ve Mısır medeniyetlerinde güneş kültü. *History Studies*, 5, 1, 349-366.
- Yiğit, T. (2005). Hitit çivi yazısının ilk ortaya çıkışı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24, 37, 79-86.